

KÖZLEMÉNYEK

LUKÁCS LAJOS

A MISSOURI HADMŰVELETEK MAGYAR VONATKOZÁSAI. FRÉMONT TÁBORNOK ÉS A MAGYAR EMIGRÁNSOK 1861–62-BEN

Az 1848/49-es magyar emigráció különböző csoportosulásainak, vezető irányzatát képviselő testületeinek, szervezeti tömörüléseinek – mint ilyeneknek – kevés közülük volt az 1861 és 1865 között lezajlott észak-amerikai polgárháborúhoz. Annál inkább részeseivé váltak – testületi hovatartozásuktól, megelőző szervezeti elhelyezkedésüktől függetlenül – egyes emigránsok. Mindennek okai visszavezethetők a magyar emigráció lényegi adottságaihoz, az európai történeti-társadalmi átalakulások konkrét folyamataihoz fűződő várakozásaikhoz, melyek a remélt célok valóra váltásának közvetlen lehetőségeivel kecsegtettek.¹ Akadtak ugyan időnként kivételes pillanatok, átmeneti időszakok, amikor az amerikai vonatkozású politikai aktivitás az emigráns célkitűzések érdekében felfokozódott, de a jelentkező erők hamarosan ellanyhulnak, illetve más irányú levezetést nyernek. Abban a közel fél éves időszakban, amikor 1851 végétől 1852 nyaráig Kossuth sorra látogatta az amerikai városokat és a magyar kérdés 1848–49 után ismételten a társadalom érdeklődésének élvonalába került, a növekvő tengerentúli magyar emigráció – ámbár változó intenzitással – a politikai működés lehetőségének kialakulásában reménykedett. Ezt követően viszont az apátia nyomult előtérbe és a mindennapi egzisztenciális gondok, a létfenntartás köznapi feladatai domináltak.² Az, hogy Ujházi László, az amerikai magyar emigráció egyik legtekintélyesebb tagja többed-magával a farmerélet mellett döntött, pasztikusan kifejezésre juttatta az amerikai emigráció politikai jellegének háttérbe szorulását, azt az érvényre jutó tendenciát, hogy – eltérően az európai magyar emigrációtól – egyre határozottabban gazdasági-szociális jelleget öltött.³ Ezen a folyamaton a krími háború keltette átmeneti politikai aktivitás, majd az 1859-es észak-olaszországi háború hírei és általában az olasz Risorgimento feltörekvő mozgalmainak az óceánokon átívelő hatásai sem tudtak lényegesen változtatni.⁴

1 V.ö.: Die ungarische Emigration in Amerika. *Pester Zeitung*, 1851. 41-42. sz.; Az amerikai magyar emigrációról. *Pesti Napló*, 1851. febr. 15.; *Magyar Hírlap*, 1852. jan. 22., 23.; Szokolyi Viktor: A magyar száműzöttek Amerikában. Hazánk s a Külföld. 1868. 1-3. közt.; Uő.: Mészáros Lázár külföldi levelei és életrajta. Budapest, 1881. 5. és köv. o.; Nagy Gyula: Levelek az amerikai emigrációból. *Ország-Világ*, 1881.; Madarász József: Emlékirataim 1831-1881. Budapest, 1883. 298. és köv. o.

2 L.: Balassa József: Kossuth Amerikában 1851–1852. Budapest, 1931.; Pulszky Ferenc: Életem és korom. I-II. Budapest. Újabb kiadás. Budapest, 1958. II. k., 69. és köv. o.; Jánossy Dénes: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851-52. I-II./1-2. Budapest, 1940-48. I. k., 206. és köv. o.; John H. Komlós: Louis Kossuth in America 1851-52. Buffalo, 1973.

3 Berzeviczy Albert: Az absolutismus kora Magyarországon 1849–1865. I-IV. Budapest, 1922–1937. I. k. 407. és köv. o.; L. Gál Éva: Ujházi László a szabadságharc utolsó kormánybiztosa. Budapest, 1971.

4 Lukács Lajos: Magyar politikai emigráció 1849–1867. Budapest, 1984. 248. és köv. o.

Számszerűség tekintetében az amerikai magyar emigráció az 1850-es években ugyan túlhaladta a nyugat-európai magyar emigrációt, de ebből a tényből önmagában mégsem növekedhetett meg politikai súlya az emigráció egészének keretein belül.⁵ Az 1861-ben kirobbant amerikai polgárháború új helyzetet teremtett. Ha a politikailag tekintélyesebb, közismertebb vezetők nem is hagyták el európai bázisaikat, a magyar emigránsok közül számosan Amerikába indultak, csatlakozva a régebben letelepedett honfitársaikhoz, fegyvert ragadva a jó ügy mellett. Döntéshozatalukban a mindenkori sajátos amerikai körülmények is meghatározó szerepet játszottak. Gondolunk elsősorban arra, hogy az ékszakiak táborában szükséglet jelentkezett a katonai tapasztalatokban járatos egyének iránt, akiket kerestek és kifejezetten fel is kértek a részvételre, kellő hatáskört, rangot kilátásba helyezve. Akadtak néhányan, akik nem a letelepedésükhöz legközelebb alakult ezredben kértek helyet, hanem oda távoztak, ahol a társadalmi haladás radikálisabb hívei tömörültek.

Ez utóbbi szempontból vált különösképpen érdekes személyiséggé John Charles Frémont tábornok, aki St. Louis városában rendezte be főhadiszállását. 1813-ban született Savannah városában, Georgia államban. Képzettségét tekintve mérnök volt, jó matematikus, de behatóan foglalkozott térképészettel is. Jelentős földrajzi felfedező utakra vállalkozott. Nevéhez nagyszabású expedíciók fűződtek, melyek során feltárták a Sziklás-hegység addig alig ismert titkai, Kansas, Nebraska, majd a távoli Oregon és Kalifornia ismeretlen területei. Frémont neve fokozatosan bejárta nemcsak az Egyesült Államokat, de világszerte ismertté vált, mint kutatóé, felfedezőé, akinek vállalkozásai hozzájárultak a még sok tekintetben feltáratlan Nyugat megismeréséhez. Erdemei elismeréseképpen Kalifornia állam egyik első választott szenátora lett és tekintélyes személyisége a republikánus pártnak. 1856-ban a republikánus párt elnökjelöltté választotta.⁶ 1860-ban indult is az elnökjelölésért folyó küzdelemben, de végül alulmaradt.⁷ Viszont Lincoln, éppen jóakarátának és pártatlanságának hangsúlyozása érdekében, nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy Frémontot kellő megbízatással lássa el. 1861 tavaszán, a polgárháború kirobbanásának időpontjában Európában tartózkodott, Párizsban, de rövidesen visszatért Amerikába, Washingtonba sietett és felajánlotta szolgálatait. Lincoln úgy döntött, hogy Frémont nyerje el a nyugati katonai körzet főparancsnoki tisztségét. Erre 1861. július 3-án került sor.⁸

A polgárháború első nagyobb szakaszában – 1862 végéig – az Unió egységének fenntartása, biztosítása, mint fő cél állt az északi kormányzat célkitűzéseinek előterében, arra helyezve a fő súlyt, hogy a Washingtonnal nyíltan szembeforduló államok száma ne növekedjen, azokat lehetőleg elszigeteljék. A kritikus területet az úgynevezett közép-államok: Missouri, Kentucky, Tennessee, Arkansas képezték,

5 K. M. Keribeny: *Alfabetische Namenliste ungarischer Emigration 1848-1864*. Brüssel-Leipzig, 1864.

6 V.ö.: *John Bigelow: Memoire of the Life and Public Services of John Charles Frémont*. New York, 1856.; *Frederick S. Dellenbaugh: Frémont and '49*. New York, 1914.; *Allan Nevins: Frémont, the West's Greatest Adventurer*. I-II. New York-London, 1928.; *Catherine Coffin Phillips: Jessie Benton Frémont, a Woman Who Made History*. San Francisco, 1935.

7 *Ruhl Jacob Bartlett: John C. Frémont and the Republican Party*. Columbus-Ohio, 1930. 8. és köv. o.; V.ö. *Glyndon G. Van Deusen: William Henry Seward*. New York, 1967.; *Warren W. Hassler: George B. McClellan: The Man who Saved the Union*. Baton Rouge-Louisiana, 1957.

8 *T. Harry Williams: Lincoln and the Radicals*. Madison-Wisconsin, 1941.; *William B. Hesseltine: Lincoln and the War Governors*. New York, 1948.; V.ö. *Fred A. Shannon: The Organization and Administration of the Union Armies, 1861-1865*. I-II. Cleveland, 1928.

mely államok társadalmi körei ingadoztak Észak és Dél között, a rabszolgatartás növelését ha nem is szorgalmazták, de megszüntetését nem óhajtották állami törvényé emelni.⁹ Az északiak számára a nyugati területek katonai helyzetének alakulása annál is inkább nagy fontosságú volt, mert a keleti, virginiai fronton defenzívába kényszerültek. A konföderáltak hadserege már-már Washingtont fenyegette, miután 1861. július 21-én az északiak Bull Run mellett súlyos vereséget szenvedtek. A virginiai erők új parancsnoka, McClellan, aki rövidesen az Unio egész hadseregének főparancsnoka lett, minden erejét a szövetségi főváros védelmére fordította.¹⁰ Így amikor Frémont tábornok 1861. július 25-én gyakorlatilag is átvette a nyugati körzet főparancsnokságát St. Louisban, legfőbb feladatát az erők koncentrálásában, egy nagyobb hadművelet alapos előkészítésében látta, hogy fokozatosan könnyítsen a keleti frontra nehezedő nyomáson. Mindebből fakadóan helytelenített minden olyan katonai lépést, mely a rendelkezésre álló katonai erő szétforgácsolódásához, idő előtti felmorzsolódásához vezetne.¹¹ Sajnos Frémont elképzelései nem találtak egyetértésre Missouri addigi katonai vezetőjénél, Lyon tábornoknál, aki megalapozatlan támadó akcióba kezdett és 1861. augusztus 10-én csatát veszített Wilson's Creeknél, s golyótól találva maga is hősi halált halt. Seregének maradványai kénytelenek voltak visszavonulni. Az események jelezték, hogy Frémont milyen bonyolult helyzetben kezdte meg működését és nagy erőfeszítéseket kellett tennie ahhoz, hogy az előnytelen hadihelyzeten változtasson.¹²

Ebben a történeti keretben merül fel Frémont tábornok és a magyar emigránsok kapcsolatainak vizsgálata. A problémakör szorosan kötődik magához St. Louis városához, mely az 1850-es években az Amerikába kivándorolt magyar emigráció érdeklődésének egyik jelentős pontjává vált. Frémont neve jól ismert volt St. Louis város polgárainak körében, akik között nagy számban voltak találhatók németek, magyarok és lengyelek is. Törekvéseik sok tekintetben találkoztak a radikális társadalmi elgondolásokkal, segítséget, támogatást nyújtva a republikánus párt balszárnyának törekvéseihez az 1850-es évek küzdelmei során. Nem érdektelen számunkra, hogy St. Louisban futotta be karrierjét a Magyarországról emigrált Rombauer család is, amely kiterjedt kapcsolatai, a régi és új emigránsokkal szövődött baráti összeköttetései révén közvetítő szerepet játszott az ide érkező magyar emigránsok és a helyi társadalom patinásabb, tekintélyes elemei között.¹³ Abban, hogy Rombauer Tivadar, az 1848/49-es magyar forradalom fegyvergyártásának vezető organizátora miért éppen St. Louist választotta

⁹ *Frederic L. Paxton*: The American Civil War. New York–London, 1911. 47. és köv. o.; *Peter J. Parish*: The American Civil War. London, 1975. 198. és köv. o.; v.ö. Az Egyesült Államok története. I-II. Budapest, 1964. I. 160. és köv. o.

¹⁰ *George Brinton McClellan*: McClellan's Own Story. New York, 1887; v.ö. *W. W. Hassler*: McClellan I. m. 49. és köv. o.; *Asbóth Lajos*: Az Éjszak-Amerikai polgárháború története. Budapest, 1875. 22. és köv. o.; *Carl Sandburg*: Abraham Lincoln, The War Years. I-IV. New York, 1939.; *Üö.*: The Prairie Years and the War Years. New York, 1954. 272. és köv. o.; *Üö.*: Abraham Lincoln. Budapest, 1965. 299. és köv. o.

¹¹ *William Ernest Smith*: The Francis Preston Blair Family in Politics. I-II. New York, 1933.; *Robert J. Rombauer*: The Union Cause in St. Louis in 1861. St. Louis, 1909. 150. és köv. o.

¹² Lyon tábornok működéséről elfogultságtól nem mentesen szól *Hans Christian Adamson*: Rebellion in Missouri, 1861: Nathaniel Lyon and his Army of the West. Philadelphia (1961). 132. és köv. o.; *William Larkin Webb*: Battles and Biographies of Missourians. Kansas City, 1900.; *James Peckham*: Gen. Nathaniel Lyon and Missouri in 1861. New York, 1866.; *C. Sandburg*: Lincoln. I. m. 303. és köv. o.

¹³ *Roderick E. Rombauer*: The History of a Life. (St. Louis, 1903.) 12. és köv. o.; *Robert J. Rombauer*: St. Louis in 1861. I. m. 92. és köv. o.; *Rombauer Róbert*: Egy magyar nő élete az emigrációban. (Budapesti Szemle, 1913.)

letelepedési helyétül, sok minden közrejátszott. Az amerikai életben helyét kereső Rombauer Tivadar kezdetben egyedül, majd 1851-től családjával együtt Kalifornia után Iowa állam Allenspron Township helységébe jutott, majd 1853-ban telepedett le St. Louisban. Rombauer Tivadar 1855 végén bekövetkezett halálát követően a népes család nem kevésbé energikus tagjai rövidesen St. Louis megbecsült és tekintélyes polgáiraivá váltak. Így történhetett, hogy a Rombauer-ház valóságos fogalomná lett az amerikai magyar emigránsok körében, ahol minden arra vetődő magyar emigránst tárt kapuk fogadtak. A Rombauer-család tagjai késedelem nélkül siettek az unionista tábor segítségére az 1861-ben kirobbant polgárháború első pillanatától kezdve. Az események arra utalnak, hogy az itt gyülekező magyar emigránsok feladatvállalásait megkönnyítették azok a megelőző kapcsolatok, baráti szálak és érintkezések, melyek a Rombauer-házhoz fűződtek.¹⁴

Indokolt, hogy a Frémont tábornok táborában feltűnt magyarok sorában első helyen térjünk ki Asbóth Sándor szerepére. A nyugati körzet főparancsnokával közel egyidős Asbóth szintén a mérnöki pályán kezdte tevékenységét és az 1830-as években részt vett az Al-Duna szabályozási munkálataiban. Az 1848/49-es időkben kezdetben főképpen erődítési feladatokkal foglalkozott, majd Klapkával együtt Debrecenbe került, ahol elnyerte az ezredesi rendfokozatot. Kossuth bizalmába fogadta, főhadsegédjévé nevezte ki. Hű kísérője lett a törökországi emigrációban és levelezési kapcsolataik fennmaradtak azt követően is, hogy Asbóth Amerikában telepedett le; New Yorkban vállalt munkát, mérnöki feladatokon dolgozott. Szándéka, hogy visszatérhessen Európába, nem vált valóra sem a krími háború évei, sem az 1859/60-as háborús krízisek során.¹⁵ Az 1861-es események azonnal a tettek mezejére szólították. Megbízhatónak tűnő adatok szerint Asbóth Sándor Frémont tábornok egyenes felkérésére ment át St. Louisba. Nem zárható ki annak valószínűsége sem, hogy a nyugati katonai körzet főparancsnoki tisztségének elnyerése után Washingtonból átmenetileg New Yorkba utazó Frémont és Asbóth személyesen is találkozott. Mindennek egyáltalán nem mond ellent, hogy St. Louisba történt átköltözéséhez korábbi emigráns kapcsolatai is hozzájárultak: bizonyos baráti kötődések a Rombauer-családhoz is bejáratos személyekhez.¹⁶

E jelzett előzmények feltehetően hozzájárultak ahhoz, hogy Frémont tábornok nagy örömmel és bizalommal fogadta a magyar szabadságharc volt katonáját, amit mi sem jelzett és bizonyított jobban, mint hogy a St. Louisba érkezett Asbóth Sándort kinevezte szerveződő hadseregének vezérkari főnökévé, aki vezérkarának összeállításához tág lehetőséget kapott. Élve a helyzet nyújtotta előnyökkel, jól ismert emigráns társai, egykori harcostársai köréből válogatta össze azt a gárdát,

14 V.ö.: *Eugene Pivány: Hungarians in the American Civil War.* Cleveland, 1913. 17. és köv. o.; *Edmund Vasváry: Lincoln's Hungarian Heroes.* Washington, D. C., 1939. 75. és köv. o.; *Albert Bernhardt Faust: The German Element in the United States.* I-II. Boston–New York, 1909.

15 OL Asbóth Sándor iratai; v.ö. 1849–1866. Adalékok a kényuralom ellenes mozgalmak történetéhez. Az Asbóth-család irataiból. Pest, 1871. 35. és köv. o.; *Asbóth Lajos: Az Éjszak-Amerikai polgárháború.* I. m. 90–92. o.; *Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban.* Budapest, 1927., 34. és köv. o.; *Jánossy: A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában.* I. m. I. k., 447. és köv. o.; Asbóth Sándor Garibaldi szicíliai partraszállását követően foglalkozott az Európába történő visszatérés gondolatával – levele Kossuth Lajoshoz, New York, 1860. jún. 29. OL Kossuth gyűjtemény. I. 3338.

16 V.ö. *Asbóth Lajos: Az Éjszak-Amerikai polgárháború.* I. m. 91. o.; *Pivány: Hungarians in the American Civil War.* I. m. 28. és köv. o.; *Üő.: Magyar–amerikai történelmi kapcsolatok a Columbus előtti időktől az amerikai polgárháború befejezéséig.* Budapest, 1926. 51. o.

melynek működésétől sokat várt és akiket bátran ajánlhatott is Frémont figyelmébe.¹⁷

Ez utóbbiak sorában kiemelkedő szerepet játszott a vezérkarban Fiala János alezredes, volt honvéd őrnagy, a délvidéki harcok közismert alakja, aki egészen a törökországi Aleppóban 1850-ben bekövetkezett haláláig hű kísérelője volt Bem tábornoknak. Képzettségét tekintve Fiala János is mérnök volt. Szakértelme, gyakorlata elsősorban az erődítések építésében nyilvánult meg, aminek St. Louis városa védelménél lehetett elsőrendűen hasznát venni. Átmeneti törökországi tartózkodás után Fiala is Amerikába vándorolt. Úgy tűnik, hogy korántsem véletlenül és nem is előzmények nélkül végül is St. Louisban kötött ki. Itt a Rombauer-családnak nemcsak vendégszeretét nyerhette el, de rövidesen feleségül is vette Rombauer Tivadar leányát, Matildot. Így történhetett, hogy a mérnökként dolgozó Fialát a polgárháború eseményei St. Louisban érték. A fegyveres harcok kirobbanásának első pillanatától kezdve kivette a részét St. Louis város védelméből, kezdetben mint a polgárőrség alezredese, majd pedig mint az erődítési munkálatok vezetője.¹⁸

A történelmi összefüggések minden bonyolultsága és kuszáltsága ellenére érvényesülő szigorú logika jutott kifejezésre abban, hogy az Asbóth–Fiala emigráns kettőshöz érkező további magyarok is elsősorban a volt törökországi emigráció tagjaiból verbuválódtak. Gondolunk többek között Fiala törökországi emigráns társára Albert Anzelm volt honvéd őrnagyra. A Budán 1819-ben született, a bécsi katonai iskolában tanult, világot látott, több nyelvet beszélő katona Kmetty tábornok seregében harcolt a szabadságharc alatt és vele együtt is távozott el a hazából. Az életveszélybe került Albert Anzelmet barátja, Fiala mentette meg és egy életre szóló barátság szálai szövődtek közöttük. Amikor Kossuth Amerikában járt, a személyes védelmére jelentkező volt honvédtisztek sorában Albert Anzelm és Fiala János is ott volt, amire különösen a korántsem barátságos hangulatú New Orleansban volt főképpen szükség. Idővel Albert Anzelm is St. Louisban telepedett le és a polgárháború kirobbanása után azonnal az unionista táborhoz csatlakozott. A 3. missouri önkéntes gyalogezredhez került, ahol alezredesként nemcsak mint szervező tűnt ki, de az egyre hevesebb összecsapások részese is lett. Tanújává és tevékeny szereplőjévé vált a tragikusan végződött Wilson's Creek-i csatának is, mely alkalommal megsebesült és a déliek fogságába került. Szerencséjére azonban hamarosan kicserélték a déli hadsereg egyik tisztjéért, s így a fenyegető megtorlást elkerülte. A sok harcot átélte, tapasztalt katonát Frémont tábornok legszűkebb törzsébe emelte és utóbb adjutánsává tette.¹⁹

17 *Francis B. Heitman: Historical Register and Dictionary of the United States Army (1789–1903). I–II. Washington, 1903. I. k., 173. o.; Wilhelm Kaufmann: Die Deutschen im Amerikanischen Bürgerkriege (Sezessionskrieg 1861–1865). München und Berlin, 1911. 479. o.; John McElroy: The Struggle for Missouri. Washington, D.C., 1909. 219. és köv. o.; v.ö. Adjutant-General's Office. Annual Report Missouri. I–IV. 1862–1865. Jefferson City, (1862)–1866.*

18 OL Fiala Nep. János iratai; *Heitman: Historical Register. I. m. I. k., 418. o.; W. Kaufmann: Bürgerkriege. I. m. 497. o.; Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861. I. m. 297. és köv. o.; Julian Kuné: Reminiscences of an Octogenarian Hungarian Exile. Chicago, 1911.; Uő.: Egy szabadságharcos emlékiratai. Chicago, 1913. 123. és köv. o.; Rombauer Róbert: Egy magyar nő élete. I. m.; v.ö. *Fiala János: Feljegyzések Bem apó utolsó napjairól. (Régi Okiratok és Levelek Tára. 1906. 5–6.)**

19 *Heitman: Historical Register. I. m. I. k., 155. o.; Kerbtény: Ungarischer Emigration. I. m. 1. o.; László Károly: Napló-töredék. I. m. 209. o.; Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861. I. m. 380. o.; W. Kaufmann: Bürgerkriege. I. m. 478. o.*

Az amerikai polgárháború magyar résztvevői közül különös figyelmet és érdeklődést érdemel Zágonyi Károly, volt honvéd főhadnagy. Szintén Törökországból került az 1850-es évek elején Amerikába. Annak ellenére, hogy különösebb megtorlásra aligha számíthatott volna hazatérése esetén, mégis a sok megpróbáltatással járó emigrációs életet választotta. A szakképzettséget nélkülöző menekült kezdetben Bostonban időzött, ahol kitanulta a szobafestő mesterséget, ámbár fokozatosan afféle ezermesterré vált. Később Philadelphiában próbált szerencsét, majd meg is nősült, ami fokozott felelősséget jelentett. A munkában nem kímélte magát, fáradhatatlanul dolgozott, de gondok és bajok közepette. 1854 végén arról számolt be Dancs Lajos barátjának, hogy a mostoha sors évek óta üldözi, restelli szegénységét, hogy ruházatából teljesen kikopott és mint írja: „...vasárnap nem vagyok képes kimenni Feleségemmel ruha hiánya miatt...”²⁰ Magyarországon élő édesanyja, aki hosszabb ideig nem kapott értesítést fiától (Dancs Lajos anyja közvetítésével kísérli meg az információszerzést), fia hallgatásának legfőbb magyarázataképpen csak annyit említ, hogy nem kívánt panaszkodni, nem akart szomorúságot okozni.²¹ Zágonyi életében az amerikai polgárháború hozott gyökeres fordulatot. Baráti hívásra, vagy talán Frémont tábornok megbízatásának hírül vétele után sietett St. Louisba, ahol a jelentkező volt magyar honvédtisztet tárt karokkal fogadták. Nehezen lehet pontosan nyomon követni a történeteket, de annyi bizonyos, hogy Zágonyi és Frémont tábornok között a személyes szimpátia és a bizalom erős szálai szövődtek. Az utóbbi elképzeléseivel nagymértékben egybevágott, hogy rendelkezésére álljon egy olyan gyorsan mozgó, jól manőverező lovas csapat, melynek életrehívása Zágonyi nevéhez fűződött. Páratlanul rövid idő alatt szervezte meg azt a 150 főből álló lovas egységet, melyhez a mintát a magyar szabadságharc huszáralakulatai szolgáltatták. Tekintettel arra, hogy az új egység Frémont tábornok testőrségeként működött, elnyerte a „Frémont's Body Guard” elnevezést, élére pedig Zágonyi Károly került, alezredesi rangban. A valóságban az alakulat szélesebb feladatkört is ellátott, ugyanis mint gyorsan mozgó lovasság, hamarosan szerephez jutott a kibontakozó hadműveletekben is.²²

Asbóth Sándor, Fiala János, Albert Anzelm, Zágonyi Károly képezték azt a termékeny magyar emigráns katonapolitikai magot, mely Frémont tábornok mellett kialakult, hogy maga köré vonzza, gyűjtse mindazokat a további magyar emigránsokat, akik ott vélték leginkább meglesni küldetésüket. Nemzetiségi hovatartozásuk tekintetében a történeti irodalom eltérő információkat tartalmaz. Így az amerikai polgárháború német származású résztvevőiről írott jelentős monográfia szerzője, Wilhelm Kaufmann, a munkájában szereplő német önkéntesek sorába számos magyar emigránst is beiktat. Nevük, leginkább használt nyelvük után ítélve számos volt honvédtisztet említ a németek között. Időnként azonban különbséget

20 Zágonyi Károly Dancs Lajosnak, Philadelphia, 1854. nov. 5. (OL Dancs Lajos iratai).

21 Zágonyi Károly Dancs Lajosnak, Philadelphia, 1856. ápr. 22. (Uo.).

22 *Heitman*: Historical Register. I. m. I. k., 1068. o.; *Kertbeny*: Ungarischer Emigration. I. m. 77. o.; *Dancs Lajos*: Töredékek tíz éves emigrationalis élményeimből. Nagy-Szóllós, 1890. 67. és köv. o.; Frémont felesége, *Jessie Benton Frémont*, aki végigkísérte férje küzdelmes napjait, rövid idővel az események lezajlása után kisebb könyvet adott ki a missouri napok történetéről. Ugyan szubjektívással szól a szereplőkről, de a közzétett dokumentumok forrásértékűek, más, közel egykorú történeti kiadványokkal egybevág. (The Story of the Guard. A Chronicle of the War. Boston, 1863.); *Kuné*: Egy szabadságharcos. I. m. 124. és köv. o.; *William Drosheimer*: Frémont's Hundred Days in Missouri. *Atlantic Monthly*, 1862. I-III.

tesz, de akkor sem pusztán magyarokról, hanem „Deutsch-Ungar”-okról beszél. Ezek között említi Asbóth Sándort is; Albert Anzelm, Fiala János esetében még ennyi korlátozást sem alkalmaz. A magyar emigránsok a kissé elnagyolt, de mindenképpen jóakarátú kezelése inkább csak jelzi az amerikai polgárháborús történeti irodalom nagyvonalúságát, melynek megértő, de kritikus felhasználása mindenképpen helyénvalónak látszik.²³

Azok közül a magyar emigránsok közül, akik 1861 nyarán a Frémont-hadsereghez kerültek, a teljesség igénye nélkül megemlíthetjük többek között Mészáros Imre volt honvéd századost, szintén a törökországi emigránsok közül, aki a 4. missouri önkéntes lovasezred őrnagyaként szerzett idővel hírnevet. Németh József volt honvéd százados, aki Kutahiában Kossuth közvetlen környezetéhez tartozott és 1851 őszén került ki Amerikába, hosszú, küzdelmes, változatos munkában eltelt esztendőik után jutott el St. Louisba, ahol 1861 tavaszán az elsők között lépett az önkéntesek soraiba. Kezdetben, mint az 5. missouri önkéntes gyalogezred főhadnagya került az események forgatagába, majd utóbb az 5. missouri lovasezredben tűnt ki, ahol ezredesi rangig emelkedett.²⁴ Wagner Gusztáv ugyancsak kutahiai emigráns volt, akinek édesanyja nevezetes szerepet játszott Kossuth Lajos gyermekeinek Magyarországról történt utólagos kihozatalában. Mint képzett mérnök Missouri tűzérségének megszervezésében és kifejlesztésében szerzett kimagasló érdemeket.²⁵ Külön figyelmet érdemelnek a missouri események első napjaitól a Rombauer testvérek. A kora tavaszi hónapoktól kezdve tevékeny szerepet játszottak a missouri önkéntes ezredek létrehozásában, de kitűntek a városi polgárőrség – a Home Body – szervezésében is. A legidősebb testvér, Rombauer Gyula, az 1. missouri gyalogezredben (U. S. Reserve Corps) ezredesként szolgált 1861 május elejétől és a polgárháború alatti katonai pályafutása során önálló dandár irányításáig jutott. Rombauer E. Roderick az 1. missouri önkéntes gyalogezrednél indult közlegényként, majd ugyanezen ezredben kapitányként működött. Rombauer Roland kezdetben az 1. missouri önkéntes gyalogezredben szolgált őrmesteri rangban. Ezt követően átkerült az Asbóth tábornok vezetése alatt álló seregekhez és kapitányra lett az 1. floridai lovasezrednek. A negyedik testvér, Rombauer Raphael Guido, a legfiatalabb, a St. Louis-i polgárőrségnél teljesített először szolgálatot, majd átkerült a tűzérséghez és Tennessee állam egyik önálló tűzerütegének kapitányaként tűnt ki. A polgárháború zárószakaszában már egy hadosztály tűzérségi parancsnokává emelkedett.²⁶ Azoknak az önkéntes magyaroknak a száma, akiknek szerepe Missouri államban nyomom követhető, az említettekén jócskán túlmegy. Hiábavaló kísérlet lenne a számszerű találgatás, de annyi bizonyos, hogy Rombauer Gyula Robert már említett könyve az 1861 évi missouri küzdelmekről, illetve az abban közzétett önkéntesi névsorok is további következtetéseket engednek az amerikai polgárháború magyar

23 V.ö. *W. Kaufmann: Bürgerkriege*. I. m. 478. és köv. o.

24 *Kertbeny: Ungarischer Emigration*. I. m. 39. és köv. o.; *Dancs Lajos: Töredék*. I. m. 93. o.; *László Károly: Naplótöredék*. I. m. 129. o.; *Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861*. I. m. 408. o.; *Vasváry: Lincoln's Hungarian Heroes*. I. m. 66. és köv. o.

25 *Kertbeny: Ungarischer Emigration*. I. m. 74. o.; *W. Kaufmann: Bürgerkriege*. I. m. 560. o.; *Berzericzky: Az abszolutizmus kora*. I. m. I. k., 359. o.; *Hajnal István: A Kossuth-emigráció Törökországban*. I. m. 413. és köv. o.

26 *Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861*. I. m. 349. és köv. o.; *Roderick E. Rombauer: The History of a Life*. I. m. 14. és köv. o.; *Kertbeny: Ungarischer Emigration*. I. m. 52. o.; *W. Kaufmann: Bürgerkriege*. I. m. 543. o.; *Pivány: Hungarians in the American Civil War*. I. m. 16. és köv. o.; *Vasváry: Lincoln's Hungarian Heroes*. I. m. 75–77. o.

résztevőiről. Ámbár önmagában a név után – egyéb fogódzók, bizonyítékok nélkül – a biztos meghatározás nehezen lehetséges.²⁷ Továbbá felbukkannak egyéb forrásokból is magyar emigránsok, mint többek között Keményffy József volt honvéd főhadnagy is, aki a kapitányság is eljutott²⁸ vagy Fonet Kornél volt 48-as őrnagy, mérnök, aki az amerikai magyar emigráció első hullámához tartozott az 1850-es években, otthonosan mozgott Kaliforniától New Yorkig és fáradhatatlan tettvagyától űzve, hol Amerikában, hol Európában tűnt fel. 1861-ben St. Louisban mint utászőrnagy igyekezett hasznos szolgálatokat tenni, de egy balesete során bekövetkezett sérülését követően, 1862 őszén visszatért Magyarországra.²⁹ Szép előrehaladást mutatott Majtényi Tivadar báró, aki apjával, az 1848-as szabadságharcban részt vett Majtényi József báróval került ki az 1850-es évek elején Amerikába. Sikeres katonai pályafutása a Frémont-testőrséghez fűződik, Zágonyi Károly oldalán vítétségével az őrmesteri fokozatról rövidesen a hadnagyságig emelkedve.³⁰ Két katonaorvosról is említést tehetünk, akik szerephez jutottak a missouri események során. Fekete Sándor dr., valamint Bettelheim Bernát dr. az 1850-es évek első felétől kezdve Missouriban éltek és a polgárháború kirobbanása után az északi táborban vállaltak hasznos funkciókat.³¹

Kuné Gyula magyar emigráns, mint a 24. illinoisi gyalogezred őrnagya, tüzérezred szervezésén munkálkodva jutott el 1861 nyarán St. Louisba és ha hosszabb várakozás után is, de sikerült kellő támogatást kapnia Frémont tábornoktól, akivel személyesen is tárgyalt. Egyébként messzemenően kritikus hangvételű emlékiratában Kuné hallatlan megbecsüléssel és tisztelettel szól a tábornokról: „Bátran ki merem mondani, hogy a nyugati hadműveletek vezetésében nem volt egy sem a tábornokok között, akinek oly nagy lett volna a tekintélye a nép között, mint Frémont tábornoknak...” Mint sajátos és feltűnő jelenséget emeli ki, hogy „Körülvette magát egy ragyogó törzskarral, nagyrésztben magyarokkal és a magyar szabadságharc volt tisztjeivel.” Majd megállapítja azt is, hogy ez a törzskar „...európai mintára volt berendezve s a haditerveket mind e törzskari irodában dolgozták ki.”³²

Időközben a közhangulat Missouriban egyre feszültebbé vált. A konföderációs tábor ismét mozgolódni kezdett, a bosszúállás jegyében. A megszaporodott gondok szorító kényszere hajtotta Frémont tábornokot szigorító lépésekre. Ily módon kívánta St. Louis és általában Missouri északiakhoz hű lakosságát bátorítani és egyidejűleg megfélemlíteni a konföderáltak rabszolgaságpárti erőit.³³ Mindezek jegyében született meg Frémont nevezetes proklamációja 1861. augusztus 30-án. Ebben statárium alkalmazását helyezte kilátásba mindazokkal a konföderált elemekkel szemben, akiket fegyverrel a kézben fognak el a Missouri állam

27 V. ö. *Robert J. Rombauer*: St. Louis in 1861. I. m. 352. és köv. o.

28 *Kertbeny*: Ungarischer Emigration. I. m. 29. o.; *Dancs Lajos*: Töredékek. I. m. 91. o.

29 V. ö. *Fonet L.*: Fonet Kornél 1848-as őrnagy amerikai ezredes élete – Life of G. C. Fonet Colonel of Lincoln's Army. Adatok az amerikai magyar emigráció életéhez. Budapest, 1945.

30 *Kertbeny*: Ungarischer Emigration. I. m. 37. o.; V. ö. *Pivány Jenő*: Zágonyi, a spriengfieldi hős. *Budapesti Hírlap*, 1910. aug. 30.

31 V. ö. *Vasváry*: Lincoln's Hungarian Heroes. I. m. 48., 51. o.

32 *Kuné*: Egy szabadságharcos. I. m. 123. és köv. o.

33 V. ö. *William E. Parrish*: Turbulent Partnership: Missouri and the Union, 1861–1865. Columbia, Mo., (1963). 37. és köv. o.; *J. McElroy*: The Struggle for Missouri. I. m. 210. és köv. o.; *H. C. Adamson*: Rebellion in Missouri. I. m. 181. és köv. o.; *Walter Harrington*: Missouri: Union or Secession. Nashville, 1931. 64. és köv. o.

közepén meghúzott demarkációs vonaltól északra fekvő területeken. A bűnösöket haditörvényszékekkel, azonnali agyonlövétéssel fenyegette. Ezen túlmenően azt is tudtára adta a déliekkel együttműködő, azokat támogató személyeknek, hogy el-
lenségés magatartásuk beigazolódása esetén, vagyis amennyiben fegyvert fognak Missouri állam területén az Unió ellen, minden ingó és ingatlan vagyonukat el fogják kobozni és ha rabszolgákkal rendelkeznek, azokat szabad embereknek fogják nyilvánítani.³⁴ A kétségtelenül súlyos fenyegetéseket tartalmazó proklamáció nem nyerte el Washington támogatását és Lincoln annak visszavonását szorgalmazta. Úgy vélekedett, hogy ily módon a várható kölcsönös atrocitások elkerülhetők és az Unió ellenfeleinek száma sem fog feleslegesen szaporodni. Lincoln, aki a rabszolgaság eltörlésének híve volt, az annak érvényesítésére 1861 őszén kilátásba helyezte az akciót egyelőre ellenezte. Úgy vélte, hogy ezzel az unionisták és a konföderáltak között még ingadozó rabszolgatartó elemeket az utóbbi táborba taszítják – amit elkerülni óhajtott. Viszont Washingtonban azt is látni kellett, hogy az északi iparosodó államokban – elsősorban New York, Connecticut, Pennsylvania, Ohio polgársága körében, Frémont tábornok éppen határozott fellépésével keltett messzemenő rokonszenvet és nyert széleskörű támogatást. A Köztársasági Párt radikális-abolicionista elemei jeles képviselőjüket, támaszukat látták a tábornokban. Az északi államok radikális hangvételű sajtója határozottan kiállt védelmében és Lincolnt kritikával illették.³⁵

Közel egyidőben a Washingtonban folyó, a kritikus proklamáció kiváltotta bizalmas természetű tárgyalásokkal, St. Louisban lassanként kezdtek összeállni azok az ütőképes katonai erők, melyek szeptember folyamán megmozgatták Missourit, Iowát, Illinoist, Indianát és más államokat. Az újonnan alakult gyalogos, lovas ezredek, szerveződő tüzérségek a kijelölt táborokba vonultak és egyre inkább felhalmozódtak a szükséges hadianyagok és a szállításra, mozgatásra alkalmas eszközök is. Frémont közvetlen rendelkezésére két hadosztály alakult. Az egyik élén Franz Sigel tábornok állt, a 48-as badeni forradalom tevékeny résztvevője.³⁶ Kezdetben New Yorkban élt, majd átkerült St. Louisba, ahol a polgárháború kirobbanása után közvetlenül tevékeny szerepet vállalt az eseményekben. Részesé lett a Lyon tábornok vezette hadműveletnek is, mely a vesztes Wilson's Creek-i csatához vezetett, ám bár ez időben a Sigel-vezette egység csak közel egyötödét tette ki a csatában részt vett seregnek. Veszteségeik is messze alatta maradtak a Lyon tábornok közvetlen irányítása alatt állott seregrészének. A megalakuló új Sigel-hadosztály viszont már komoly erőt képviselt.³⁷ A másik St. Louisban tömörülő hadosztály élén Asbóth Sándor állt, akit Frémont dandártábornokká emelt ugyan, de az ehhez szükséges felsőbb kongresszusi megerősítés még jócskán váratott magára.³⁸ Figyelmet érdemel – nem

34 Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861. I. m. 337. és köv. o.; P. J. Parish: The American Civil War. I. m. 163. és köv. o.

35 V. ö. C. Sandburg: Lincoln. I. m. 305. és köv. o.; R. J. Bartlett: Frémont and the Republican Party. I. m. 77. és köv. o.

36 W. Kaufmann: Bürgerkriege. I. m. 213. és köv. o.; Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861. I. m. 314. és köv. o.

37 William Larkin Webb: Battles and Biographies of Missourians. I. m. 175. és köv. o.; A. B. Faust: The German Element in the United States. I. m. II. k., 34. és köv. o.

38 The War of the Rebellion. A Compilation of the Official Records of the Union and Confederate Armies. Series I-IV. Volumes 70, in Books 130. Washington, 1881-1901. Ser. I. Vol. III. 502. és köv. o.; W. Drosheimer: Fremont's Hundred Days. I. m. I. rész, 120. és köv. o.; J. McElroy: The Struggle for Missouri. I. m. 222. és köv. o.

számszerűségénél, de az elkövetkező eseményekben betöltött különleges szerepénél fogva – a Frémont's Body Guard, Kentucky, Illinois és más területek válogatottan jó lovasaiból került ki ez a gárda.³⁹ Kétségtelenül lehet vitatkozni azon, hogy mennyire és milyen mértékben volt szüksége a frontparancsnoknak arra, hogy személyi őrzésére is szolgáló testőrséget hozzon létre. Annyi azonban bizonyos, hogy a meglehetősen zavaros missouri viszonyok közepette, amikor a déliek gátlástalan, kiszámíthatatlan megtorlásaitól is kellett tartani, a gárda életre hívása nem lehetett fölösleges. Annál is inkább nem, mert funkciója – mint ezt éppen a későbbi események is világosan bizonyították – korántsem korlátozódott valamiféle testőri-pretoriánusi szerepre. Inkább olyan, rendkívül gyorsan mozgó, komoly harci értéket képviselő alakulatról volt szó, mely szükség szerint igen könnyen alkalmazható volt.⁴⁰ Figyelembe véve Frémont egész nyugati körzetre kiterjedő hatáskörét, tudnunk kell, hogy a tábornoknak a St. Louisban összpontosuló katonai erőn kívül még más hadosztályok is a rendelkezésére állottak Iowa, Illinois és egyéb államok területéről a főerő biztosítására, erősítésére.⁴¹

Az első offenzív lépések már 1861 szeptember utolsó hetében megindultak és nagy körültekintéssel, óvatossággal október elejétől kezdtek kibontakozni az offenzíva korvonalai. St. Louisból kiindulva voltaképpen két irányban kínálkozott lehetőség támadó hadművelet vezetésére a konföderált seregek ellen, és Frémont vezérkarában mindkettőre tervek készültek, ámbar nem az erők megosztása révén. Úgy vélekedtek, hogy először is revansot vesznek a keserű emlékeket idéző Wilson's Creekért és ezért a Missouri délnyugati részén, Springfield körzetében tömörülő jelentős konföderált seregre csapnak le és teljesen kiszorítják azt az állam területéről. A másik támadási irány St. Louistól délre mutatott, a Mississippi irányába, ahol a kulcsfontosságú Cairo városából – mely Missouri, Illinois és Kentucky illeszkedő pontján fekszik – látszott előnyösnek egy nagyobb szabású offenzíva kibontakoztatása. Azonban a kérdéses pillanatban – vagyis 1861 októberében – a délnyugati irányú támadás terve élvezett elsőbbséget. Az ellenség váratlan meglepése céljából nem a legrövidebb és legkézenfekvőbbnek látszó támadási irányt választották, vagyis a St. Louis, Sullivan, Lebanon útvonalat, hanem először egyenesen nyugatra tartottak a Missouri folyó mentén és csak a Missouri és az Osage folyó összefolyásánál, Jefferson City körzetében fordultak déli, délnyugati irányba. Az Osage folyó mocsaras, lápokkal, kisebb vízfolyásokkal, patakokkal tűzdelt, bár a felvonulás szempontjából biztonságos völgye, majd a Lake of the Ozarks természeti szépségekben gazdag, de szintén áttekinthetetlen tóvidéke azonban a Frémont-seregek számára nem csekély nehézségeket is hozott.

Warsaw városa elérése után az út egyenesen délnek fordult. Az élt a Sigel-hadosztály alkotta, ezt követte Frémont törzse a Body Guard lovasaitól körülvéve, majd bizonyos távolságban haladt Asbóth hadosztálya. A rendelkezésre álló források tanulsága szerint Frémont tábornok 1861. október 20-án, vasárnap este 8 órakor az Osage folyó partján táborozott, október 22-én pedig Warsawban

39 V. ö. *E. B. Long with Barbara Long: The Civil War Day by Day. An Almanac 1861–1865.* Garden City, New York. 1971. 131. o.; *The Rebellion Record. A Diary of American Events.* (Edited by *Frank Moore*) I–IX. New York, 1861–1868. III.

40 *J. McElroy: The Struggle for Missouri.* I. m. 222. és köv. o.

41 *W. E. Parrish: Turbulent Partnership: Missouri and the Union.* I. m. 76. és köv. o.

tartózkodott. A következő nap a főparancsnok az Osage folyótól három mérföldnyire Quincy irányába tartott. Október 25-én, pénteken a Frémont-tábor már Humansville-ben volt, közel a Bolivarba vezető úthoz – nagyjából 30–35 mérföldre északra lehettek Springfieldtől. Ugyanakkor az élsereg Sigel tábornok vezetésével megközelítette Bolivart.⁴²

Ekkor az óvatos Frémont, nagy súlyt helyezve az ellenség erőinek felderítésére, szándékainak kipuhatolására, magához hívatta Zágonyit, hogy induljon előre 150 főnyi lovasságával. Egy nagyjából hasonló létszámú portyázó lovas alakulat, White őrnagy vezetése alatt, szintén mozgásba lendült, de tekintettel a parancsnok megbetegedésére, majd szerencsétlen körülmények közötti fogságba kerülésére – ez a csapat is Zágonyi vezetése alá került.⁴³ Ami pedig Zágonyit és szűkebb alakulatát illeti, annak története hamarosan Amerika-szerte ismertté vált. Nem is annyira a történetek rendkívüli hadművelleti jelentősége miatt, hanem sokkal inkább az egyéni hősiesség és bátorság példája miatt. Ámbár a lezajlott összecsapás katonai jelentősége azért is figyelmet érdemel, mert a nagyszabásúnak induló offenzíva egyetlen érdemleges és jelentős sikert felmutató mozzanatává nőtte ki magát.⁴⁴

A Zágonyi vezette Body Guard maroknyi csapatának a főparancsnok aligha szánta azt a döntő, ugyanakkor nagyon is kockázatos, veszélyes szerepet, melyet végül is betöltött. Nem valószínű az sem, hogy maga Zágonyi eleve valamiféle döntő csata megvívására gondolt, amikor Frémont parancsát véve, október 24-én, csütörtök este 8 óra után lovasegységével elhagyta a Pomme de Terre folyó melletti tábort és az éjszaka sötétjében gyors iramban Springfield felé indult. Nagy a valószínűsége annak, hogy a jelentős számszerű fölényben lévő, Springfieldet védő és előnyös állásokat elfoglaló konföderált csapatokat megzavarta az a gyorsaság, ahogy Zágonyi előretört. Józan ésszel ugyanis teljes képtelenségnek tűnt, hogy egy előcsapat, egy felderítési feladattal megbízott gyorsan mozgó alakulat egyenesen az ellenség fő erőinek felgöngyölítésére törekedne.⁴⁵ A 2000 főt meghaladó déli sereg vezetői az események tanúsága szerint október 25-én úgy vélekedtek, hogy Frémont tábornok fő erői törtek rájuk, s hogy saját felderítésük hiányosságaiból fakadó tájékozatlanságuk miatt nem észlelték kellő időben az északi támadó hadosztályok beérkezését. Pedig információik nem voltak tévesek arról, hogy október 24-én Frémont tábornok Humansville közelében tartózkodott és a Sigel vezette hadosztály Bolívar felé haladt, vagyis a főerők nagyjából 40–60 kilométernyire álltak Springfieldtől. Azt viszont valóban nem tudhatták, hogy Zágonyi az október 24-éről 25-ére virradó éjszaka a korántsem könnyű terepen villámgyorsan haladt előre, s keresztezve a Bolivar és Springfield közötti utat, áthaladva az Osceola Roadon, eljutott Mount Vernon útvonalához. E fáradságtalan előnyomulás következményeképpen október 25-én péntek délelőtt 11 óra után

42 War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. III. 249. és köv. o.; V. ö. W. Drosheimer: Fremont's Hundred Days. I. m. I. rész, 120. és köv. o.

43 Uo.

44 V. ö. Robert J. Rombauer: St. Louis in 1861. I. m. 104. és köv. o.; C. Sandburg: The Prairie Years. I. m. 310. és köv. o.

45 Zágonyi Frémontnak, 8 mérföldre Springfieldtől, 1861. okt. 25. de. 11.30. (War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. III. 250. o.); Frémont Zágonyinak, 1861. okt. 25. du. 7.30. (Jessie Benton Frémont: The Story of the Guard. I. m. 129. o.).

már csak 12 kilométer választotta el Zágonyi lovasait Springfieldtől.⁴⁶ Az akcióról hamarosan értesülő Frémont kissé aggodni kezdett Zágonyi csapatának további sorsa iránt és sietett azonnali intézkedéssel erősítéseket küldeni fedezésére, kellő tűzérségi támogatással. Ilyen értelemben küldött parancsot Sigel tábornokhoz, aki viszont messzemenően kockázatosnak ítélte az egész akciót és egyébként is, hadosztályának megosztását nem pártolta, sőt nehézségekre hivatkozva elhárította további erők küldését.⁴⁷

A délieket felettébb meglepte, hogy az ellenfél megjelenése nem északon következett be, ahol az logikusnak látszott, vagyis Bolivar felől, hanem Springfieldtől keletre, mivel Zágonyi lovasai éppen a konföderáltak megtévesztése, meglepetésszerű lerohanása érdekében megkerülték a várost tartók fő állásait és a viszonylag gyengébb pontokon támadtak. Az északiak rohama azonban mégsem érte teljesen váratlanul a konföderáltakat, egy előre nem látható esemény miatt. Történt ugyanis, hogy Zágonyi csapatai beleütköztek egy hat főből álló déli előőrsbe, melyből öt főt ugyan elfogtak, de a hatodiknak sikerült elmenekülnie, és alarmíroznia a többieket. Ennek lett a következménye, hogy valahol Willard és Nichole térsége között a támadó Zágonyi-csapatot kemény sortűz fogadta.⁴⁸ A déli állásokat és erőket jól felbecsülő Zágonyi azonnal határozott. Egy kereken 30 főből álló kis csapatot, adjutánsa Majtényi Tivadar báró hadnagy vezetése alatt, az ellenség lovasságának váratlan megtámadására utasított, maga pedig a többiekkel vágatában megrohmozta a déli gyalogságot. Mindkét akció komoly veszteségekkel járt, de a meglepett ellenfél pánikba esett és hanyatt-homlok menekülni kezdett. A konföderációs csapatok parancsnoksága, abban a hiszemben, hogy megérkeztek Frémont tábornok fő erői, kilátástalannak ítélte a további ellenállást és – a bekerítéstől tartva – azonnal elrendelte Springfield kiürítését.⁴⁹

Ezzel magyarázható, hogy Zágonyi csapatával október 25-én behatolhatott Springfieldbe. A tartós megszálláshoz azonban nem lévén elég ereje, a Body Guard rövidesen visszavonult – anélkül, hogy ez a hátráló konföderáltak visszatérését vonta volna maga után. Így Springfield nyitott kapukkal fogadta a hamarosan odaérkező északi főerőket. Mindezek az előre nem várt, villámgyorsan pergő események a meglepetés teljes erejével érték Frémont vezérkarát. Arra még álmodni sem mertek gondolni, hogy a Wilson-Creek-i csata egykori győztesei ennyire gyorsan és váratlanul – Zágonyi rohamától megrettenve – az északi főeregek bevetése nélkül feladják Springfieldet. De végül mégis csak ez következett be és Frémont, Sigel, Asbóth seregei bevonulhattak a déliek egyik támaszpontjába, kiköszörülve a sajnálatos Wilson-Creek-i csorbát.⁵⁰ Teljesen érthető, hogy Zágonyi Károly egy csapásra a legendák világába emelkedett, hősiességéről Amerika-szerte megemlékeztek, dicsőséggel övezve nevét és személyén keresztül azt a hazát is, melynek nevezetes harcaiban tapasztalatait szerezte. A springfieldi lovasroham hőse – így hangoztatták Zágonyi nevét; újságcikkek, elbeszélések, versek, üdvözetek, képek, rajzok vitték hírül az északiak missouri

46 Uo.

47 *W. Dorsheimer: Fremont's Hundred Days. I. m. II. rész, 247. és köv. o.*

48 Zágonyi Frémontnak, 5 mérföldre Bolivartól, 1861. okt. 26. de. (War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. III. 250. o.)

49 Zágonyi Frémontnak, Springfield, 1861. okt. 28. (Uo. 251-252. o.)

50 Frémont tábornok L. Thomas tábornoknak (Adjutant-General of the Army, Washington), Springfield, 1861. okt. 27. (War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. III. 249. és köv. o.)

győzelmét egy olyan történelmi pillanatban, amikor erre talán a legnagyobb szükség volt. Zágonyi tette a nemes példaadás, a további erők mozgósításának fontos eszközévé vált, hogy a sok tekintetben kedvezőtlené váló helyzetben az északiak táborát erősítse. St. Louistól Washingtonig és New Yorkig bejárta az államokat a hír: Zágonyi maroknyi csapata „Frémont és az Unio” kiáltásokkal rohamozta az ellenséget és hozott kemény áldozatot: közel egyharmaduk a csataterén lelte halálát.⁵¹

Annak ellenére, hogy Frémont seregeinek missouri sikerei kedvező előfeltételeket teremtettek a tervezett további, még hathatósabb és eredményesebb északi offenzívához, Washingtonban korántsem fogták fel ennyire egyértelműen a Missouri államban történeteket. Ugyan nem vitatták Springfield elfoglalásának jelentőségét, Zágonyi hősiességét, de a sikerek nem feledtethették Frémont ellentáborának keserűségét. Az a támadás, melynek fő szálait Seward külügyi államtitkár és McClellan főparancsnok tartották kezükben, végül is elérte célját. Ugyanazokban a napokban, amikor Frémont offenzívája kibontakozóban volt, Washingtonban már megszületett az elhatározás a tábornok leváltásáról, s Lincoln elnök alá is írta. A folyó hadműveletek, a nagy távolságok, a bizonytalan utak és körülmények miatt több futárt is menesztettek a leváltást tartalmazó rendelettel, amelyekből egy példány végül is, november 4-én, Frémont kezéhez jutott.⁵²

A Washingtonból érkező csapás második számú áldozata Zágonyi Károly volt, mivel vezető körökben úgy látták, hogy a Body Guardra semmi szükség nincsen és kimondták feloszlását. Egyidejűleg ugyan felajánlották Zágonyinak a továbbszolgálatot a Missouri-hadseregben, csapatának beolvasztását a Sigel-hadosztályba, ő azonban e határozatot igazságtalannak tartotta. Végül is lemondott tisztségéről és Frémonttal együtt távozott Missouriból. Zágonyit követte Albert Anzelm és Fiala János alezredes is.⁵³

Az új nyugati kerületi főparancsnokok, Hunter tábornok, majd utódja Halleck tábornok, nem tehettek mást, akarva-akaratlanul vállalniuk kellett annak végrehajtását, melyet Frémont és vezérkara előzetesen alaposan kidolgozott: határozott offenzívát a konföderáltak Missouri-i, Kentucky-i és Tennessee-i hadállásai ellen. Ezekben az 1862 elejétől kibontakozó hadműveletekben oroszánrész jutott a Frémont alatt megszerveződött friss hadosztályoknak. Míg az 1862 tél utóján és tavaszán kibontakozó északi offenzíva, melybe már Grant tábornok is belefolyt, nem csekély sikereket könyvelhetett el, jelentős szerepet juttatva többek között Asbóth hadosztályának is, elfoglalva a délektől Fort Henry, Fort Donelson erődöket, benyomulva Nashville városába is, addig Frémont tábornok és néhány hű magyar kísérője új frontvonalra került – Nyugat-Virginiába, hozzájárulva a Washingtont fenyegető erők visszaszorításához.⁵⁴ Ezen új szerepkörében is további komoly szerephez jutottak azok a magyar emigránsok, akik szinte személyes hűséget fogadtak neki, így Zágonyi Károly, aki ezredesi rangban az ott szervezett lovasság parancsnoki posztjára került és Albert Anzelm,

51 Uo.; *W. Drosheimer: Fremont's Hundred Days. I. m. III. rész, 372. és köv. o.; v. ö. Dancs Lajos: Törédékek. I. m. 67. és köv. o.; Pivány: Hungarians in the American Civil War. I. m. 21. és köv. o.; Uő.: Zágonyi. A springfieldi hős. Budapesti Hírlap, 1910. aug. 30.*

52 *P. J. Parish: The American Civil War. I. m. 164. o.; C. Sandburg: Lincoln. I. m. 307. o.*

53 *W. Drosheimer: Frémont's Hundred Days. I. m. 378. és köv. o.*

54 *V. ö. War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. VIII. 62. és köv. o.*

aki ezredesi rangra emelkedve először Frémont adjutánsa, majd vezérkarának főnöke lett.⁵⁵ 1862 tavaszán itt tűnt fel Figyelmessy Fülöp is, aki nem sokkal előbb vált meg az olaszországi magyar légió huszársága vezetésétől és érkezett Amerikába.⁵⁶ Frémont rövidesen kinevezte őt a Nyugat-Virginiában állomásozó lovasság főfelügyelőjévé, melyről Figyelmessy hűségesen beszámolt Klapka György tábornoknak.⁵⁷ Az egykori olaszországi légionisták soraiból került ki Dunka Miklós kapitány is, aki Frémont adjutánsa lett. Nem sokkal később halt hősi halált a Cross Keys melletti csatározások során.⁵⁸

Az amerikai polgárháború West Virginiában lezajló 1862. évi eseményei már szorosán összekapcsolódnak Frémont további működésével, új teret, lehetőségeket nyújtva mindazoknak a magyar önkénteseknek is, akik részt vállaltak a viharos, nagy áldozatokkal járó Shenandoah Valley mentén lezajló csatákban, melyek végül is hozzájárultak a déliek által súlyosan fenyegetett Washington védelméhez.⁵⁹ Frémont tábornokának magyar résztvevői Zágonyitól Figyelmessyig azonban korántsem merítik ki azon magyarok számát, akik akár a nyugati, akár a keleti arcvonalon bekapcsolódtak a polgárháborús küzdelmekbe, nem is ritkán vezető katonai posztokat töltve be, akár a tábornoki fokozatig is eljutva. Stahel Számvald Gyula, Perczel Miklós, Knefler Frigyes, Kozlay Jenő és mások nevei fémjelzik azok sorát, akiknek működése, ha kívül is esik a jelen tanulmány keretein, az amerikai polgárháború történetében, az északiak sikereiben elvitathatatlan. Méltán említhetjük őket azokkal együtt, akik elsősorban a missouri harcokban vették ki részüket.

55 V. ö. *Vasváry*: Lincoln's Hungarian Heroes. I. m. 86. és köv. o.

56 V. ö. *Lukács Lajos*: Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei 1860–1867. Budapest, 1986. 78. és köv. o.

57 Figyelmessy Fülöp Klapka Györgynek, Wheeling, Virginia. (1862.) ápr. 6. (OL Klapka iratok)

58 Frémont tábornok Hon. E. M. Stantonnak, Mount Jackson, Va. 1862. jún. 12. (War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. XII. 1. rész. 657–658. o.)

59 Frémont tábornok hadseregének West Virginiában kifejtett működéséhez l.: War of the Rebellion. I. m. Ser. I. Vol. XII. 1. rész. 35. és köv. o.; 654. és köv. o.; v. ö. *P. J. Parish*: The American Civil War. I. m. 179. és köv. o.